

קפה נמס GOLD החדש שהוסיפו בתוכו 3% של קפה קלוי

שאלה: לאחרונה משווק בחנויות קפה נמס GOLD שעבר תהליך בישול, אלא שהוסיפו בתוכו 3% של קפה קלוי שלא עבר תהליך בישול, ויש לדון מה דינו בשבת.

השאלה נוגעת גם כן בקפה AZERA המשווק באנגליה [ולא ה-AZERA שמשווק בבגיה].

תשובה:

(א) תיאור המציאות:

[א] תהליך ייצור הקפה:

ייצור קפה מתחיל בגידולו. אנו מכירים את הקפה בתור אבקה, אבל הקפה גדל על צמח, שפירותיו הם פולי הקפה. לאחר שאוספים את פולי הקפה, ממיינים אותם במכונות שבוחרות רק את הפולים האיכותיים (אלו ששוקעים בשטיפה), אחר כך מכונה מרסקת את הקליפה, לאחר מכן הם עוברים קלייה (לפי הטעם הרצוי, לעיתים מערבבים גם זני קפה שונים), אורזים ומפיצים. לעיתים הם מועברים לפס ייצור של קפה נמס ולעיתים רק טוחנים אותם לשיווק כקפה טחון, להכנה מיידית של קפה.

[ב] קפה טחון [קלוי] ground coffee:

קפה טחון נעשה מפולים שקולים אותם כדי לחזק טעמם, ועל ידי זה משתנה צבעם מירוק לחום עמוק, אח"כ כותשים אותם ואין מבשלים אותם, וזהו הקפה הנקרא אצלנו "קפה טורקי" [טערקישע קאווע].

[ג] קפה נמס instant coffee:

יש לדעת ד"קפה נמס" רגיל אין בו פולי קפה כלל, אלא הוא רק הטעם שיצא מפולי הקפה. תהליך עשיית קפה נמס הוא כך:

אחרי קליית פולי הקפה, מבשלים אותם במים, וכשהטעם נכנס במים, מפרידים המים מהפולים וזורקים הפולים, אחרי זה "מאדים" את כל המים וגשאר רק ה"עפרוריות" שלפנינו שקורין נס-קפה שהוא רק הטעם שיצא מהפולים, ולא חלק מהפול עצמו.

העפרוריות הזו נמכרת בצורת אבק או בצורת גרעינים קטנים הנעשים מאבקת הקפה שמדביקים אותם זה לזה לצורת גרעינים.

והעיקר לדינא הוא, שקפה נמס הוא נאפה וגם מבושל, ולכן כמעט ועבר מיינה חשש של אפיה או בישול.

[ד] הקפה החדש:

לאחרונה משווקים קפה נמס שעבר תהליך בישול כנ"ל, אלא שהוסיפו בתוכו 3% של קפה קלוי שלא עבר תהליך בישול, התחילו לשווק את זה באנגליה, אח"כ באירופה וכעת הקפה החדש משווק גם בארץ ישראל.

הנה, תחלה נבאר קצת מדיני בישול הנחוצים למאמרינו, ובה נבאר סיבת האיסור, ודעת האוסרין אפילו בכלי שלישי:

(ב) בישול אחר אפיה:

קיי"ל (סימן ש"ח סעי' ד') דאין בישול אחר בישול, ונחלקו הראשונים אם כלל זה דאין בישול אחר בישול חל גם על צליה ואפיה; דעת הראב"ה היא שגם בזה נאמר הכלל שאין בישול אחר צליה ואין צליה אחר בישול, והטעם, משום דכבר הוכשר האוכל לאכילה ע"י חום האש, ואין נפק"מ אם נעשה הדבר ע"י בישול, צליה או אפיה. ודעת בעל ה"יראים" שיש חיוב מן התורה על בישול אחר צליה או אפיה, ומעמו, משום שהבישול והצליה-אפיה, הן שתי פעולות חלוקות, אשר כל אחת מהן נותנת טעם חדש בתבשיל.

להלכה כתב השו"ע (סימן ש"ח סעי' ה') בסתמא את דעת האוסרים: "יש מי שאומר שדבר שנאפה או נצלה, אם בישלו אח"כ במשקה יש בו משום בישול ואסור ליתן פת אפילו בכלי שני שהיד סולדת בו, ויש מתירין [הוא דעת הראב"ה]", והרמ"א נקט להחמיר.

ואם כן לענייננו פשוט שאסור לתת "קפה טורקי" בכלי ראשון בשבת, משום איסור בישול.

(ג) לתת קלי הבישול בכלי שני:

קיי"ל (משנה שבת דף מב ע"א) שכלי שני [הוא הכלי שלתוכו עירו מהכלי הראשון] אינו מבשל.

אם מותר לתת קלי הבישול בכלי שני: במשנה שבת (דף קמה ע"ב) איתא: כל שלא בא בחמין מערב שבת [כל מאכל שלא נתבשל] מדיחין אותו בחמין בשבת [מותר לערות עליו חמין מכלי שני], חוץ ממליח הישן וקוליים האיספנין [סוגי דגים], שהדחתן זו היא גמר מלאכתן. ומבואר בגמ' שבת (דף לט ע"א) שיש בזה חיוב חטאת, וכתב רש"י (שם ד"ה שהדחתו) שחיובו מטעם מלאכת בישול.

ונתבאר בזה שישנם מאכלים המתבשלים בקלות, ולכן יש איסור תורה אף כאשר מערה עליהם מכלי שני, וכל שכן שאסור ליתנם בתוך כלי שני אף שבעלמא כלי שני אינו מבשל.

בנוסף לזה מצינו דעה בגמ' שבת דף מב ע"ב דמלח מתבשל גם בכלי שני, ומכאן למד ה"יראים" (דף קלד הובא בב"י סי' ש"א) שמלבד מליח הישן וקוליים האיספנין הנוכרים במשנה שבת הנ"ל, ישנם מאכלים נוספים אשר הם קלים להתבשל, ולכן כתב דאין ליתן פת אפילו בכלי שני שמא היא בגדר קלי הבישול, ואף שהפת כבר אפויה, מ"מ סובר היראים דיש בישול אחר אפיה כדביארנו לעיל. וכן פסק הרמ"א בסעי' ה'.

וכתבו המג"א (סקי"ח) והמשנ"ב (סקמ"ב), שבכל מאכל אשר אין לנו ראיה ברורה מהגמ' שאינו מקלי הבישול, יש לנו לחוש שהוא מקלי הבישול ואסור ליתנו אף בכלי שני. והחזו"א כתב דבסתמא אין לחוש משום קלי הבישול אלא רק בדברים שעניינם רואות שהם קלים להתבשל.

ולפי זה בנידון דידן, אסור לתת ה'קפה' גם בכלי שני, ד'קפה' נחשב כקלי הבישול, ואסור משום מבשל בשבת.

(ד) קלי הבישול בכלי שלישי:

בדין זה מצינו מחלוקת בין הפוסקים; דעת ה"פרי מגדים" (אשל אברהם סקל"ה והובא במשנ"ב) להקל, ומתיר לתת פת בכלי שלישי, דדוקא כלי שני או עירו מכלי שני מבשלים את קלי הבישול, אבל לא כלי שלישי.

והחזו"א (סי' נ"ב ס"ק י"ט) כתב שאין לחלק בזה, וגם בכלי שלישי אסור ליתן דברים שהם קלי הבישול. ובספר יראים שם מפורש להדיא כדברי החזו"א דגם בכלי שלישי יש לאסור את קלי הבישול.

אמנם, מה שהחמיר החזו"א בקלי הבישול בכלי שלישי, היינו דוקא בדברים שמפורש בגמ' שהם מקלי הבישול, אבל בשאר דברים שרק מחמת חומרא אנו חוששים שהם מקלי הבישול, גם החזו"א מודה שאין להחמיר למעשה אלא בכלי שני ולא בכלי שלישי. ולכן מתיר החזו"א ליתן פת בכלי שלישי, וכתב דהטעם משום שאיסור בישול הפת אינו אלא משום חומרא, וחומרא זו לא נתקבלה אלא לענין כלי שני.

ולפי זה יש להקל לתת ה'קפה' בכלי שלישי, דהרי זה חומרא בעלמא.

(ה) מאכלים שרואים בחוש שמתבשלים גם בכלי שלישי:

ברם, יש שכתבו לגבי עלי תה, שאין ליתן שקית תה במים שהיד סולדת בהם, אפילו המים נמצאים בכוס שהיא כלי שלישי, שעניינו רואות שהיא קלה להתבשל ולפלוט את טעמה, ולכן אין להקל אף בכלי שלישי, וכ"כ ב"ערוך השלחן" (סימן שי"ח סעי' כח), וכ"כ ב"שמירת שבת כהלכתה" (פרק א סעי' נז).

וכן כתב הגאון ר' פסח אליהו פאלק שליט"א במכתבו שנתפרסם בנידון, וס"ל שגם הפמ"ג והמשנ"ב שהבאנו לעיל [דדבר הנאפה כמו פת אסור לתתו רק בכלי שני ולא בכלי שלישי] יסברו ב'קפה' שאסור לתתו אף בכלי שלישי. והא דאסרו בפת רק לתתו בכלי שני ולא בכלי שלישי, דאין אנו חוששים שדבר שבטבע אינו קלי הבישול שעבר תהליך האפיה, שנעשה על ידי זה קלי הבישול ביותר ויתבשל אף בכלי שלישי, משא"כ פליטת טעם ה'קפה', אדרבא אנו רואים בהדיא פליטה גדולה שיוצא מהם גם בכלי שלישי.

אבל דעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל (בשו"ת "אגרות משה", או"ח חלק ד' סימן עד סקט"ו) להקל לתת עלי תה בכלי שלישי, וז"ל: "לענ"ד לא נראה כלל לומר דאיכא דברים שמתבשלים בכלי שלישי, דלא מצינו אלא שבכלי שני יש דברים המתבשלים, וממילא מאחר שאין אנו יודעים יש לאסור כל דבר, ובכלי שלישי לא מצינו", וחולק על הערוך השלחן.

גם ה"קצות השלחן" (סימן קכ"ד סק"א) מתיר לערות מכלי שני על עלי תה, וכל שכן לתתו בכלי שלישי.

ולפי זה לענייננו אם מותר לתת ה'קפה' בכלי שלישי, יש בזה מחלוקת הפוסקים אם מותר לתת הקפה בכלי שלישי, לדעת הגר"מ פיינשטיין זצ"ל מותר, וב"ערוך השלחן" ו"שמירת שבת כהלכתה" אוסרין.

והנה, אף לפי האוסרין בכלי שלישי, יש כאן צד להקל מטעם "בישול אחר אפיה" בכלי שלישי, שהם אוסרים בלא נתבשל כלל, ואפשר שיקילו בבישול אחר אפיה כשהוא בכלי שלישי, וע"ז נדון בסעיפים דלהלן.

(ו) מאכלים שדומין לסממנים שצריכים בישול לעולם:

הנה כבר הבאנו לעיל דקיי"ל דאין בישול אחר בישול, וכל שנתרכך כל צרכו אין איסור אפילו להשימו בכלי ראשון שאינו על האש, מ"מ בסממני צבע קיי"ל (סי' שי"ח סעי' י"ח) דגם בנתבשלו זמן מרובה ונתרככו מאוד, עכ"ז אסור להגיס אותם כשהם חמים.

וג' טעמים נאמרו בהא דאסור להגיס צמר שביורה גם אחר שקלט הצבע; א- הר"ן פירש דהו"מ משום צובע, שכן מלאכת הצביעה להגיס תמיד כדי שלא יתחרך. ב- הרא"ש (פ"ג דשבת ה"א) פירש דאסור משום דסממנים צריכין בישול לעולם, וזה נמשך כל זמן שמפליט עוד צבע מהם. ג- עוד תירץ הרא"ש שעל ידי ההגסה נקלט הצבע בצמר יותר.

ולפי התי' הב' [מהלך הא' ברא"ש], בעלים וסממנים שהבישול בא רק להוציא הטעם והמיץ שבהם ולא לצורך עצמן, מסתבר שכל זמן שיש בהם מיץ ונותן טעם ולא פסק ריחם וטעמם, לא נתבשל כל צרכם ויש בהם בישול אחר בישול, וכל בישול מביא פנים חדשות לכאן.

ואם כן הוא הדין לכאורה ב'קפה', יהיה בו דין בישול אחר בישול, כיון שצריכין בישול לעולם.

(ז) כאיזה תי' נקטו הפוסקים:

המג"א (סימן שי"ח סקמ"ג, ובסימן רנ"ב סק"ב) ועוד כמה פוסקים: לא ס"ל כתירוץ הרא"ש, ואוסרין בסממנים משום צובע. [ובמכתבו של הגאון הרב פסח אליהו פאלק שליט"א הנ"ל, מחדש שאפילו המג"א יודה, שב'קפה' אסור, עיי"ש].

החת"ס (או"ח סימן עד) ותלמידו **מהר"ם שיק** (או"ח סימן קלב אות ב') נקטו כתי' הא' של הרא"ש, דסממנים צריכים בישול לעולם.

דעת המושנ"ב: המושנ"ב (שם) כשמבאר אופן עשיית תה בשבת, מביא ב' אופנים. אופן א' - שיערה מכלי ראשון על הטי"א בערב שבת, כדי שעל ידי זה יהיה נקרא 'מבושל במקצת' וכו' ואח"כ יריק את העסענ"ס לכלי אחר כדי שישארו

עלי הטיי"א יבשים, ויהי מותר לו לערות אח"כ בשבת עליהם מים חמין מכלי ראשון, כיון שכבר נתבשל מער"ש כדין דבר יבש".

ואח"כ מביא אופן הב' - "והנה אופן זה שביארנו אף שאין למחות ביד הנוהגים בו, מכל מקום כתבו האחרונים עצה המובחרת מזה, דהיינו שיתקן העסענ"ס מערב שבת לגמרי, שלא יצטרך לערות לתוכו עוד רותחין למחר בשבת, ולמחר כשיצטרך לשתות יתן העסענ"ס הצונן לתוך הכוס ששותה בו אחר שעירו המים חמין לתוכו ונעשה כלי שני [שמותר לתת דבר לח שהיה מבושל ונצטנן לתוך כלי שני]".

והא דהוצרך לכתוב עצה מובחרת יותר, מבואר בשעה"צ, דבאופן הראשון יש לפקפק בו מחמת כמה סיבות, וביניהם תלונת הפתחי תשובה החדש (שהיא הסבא שהבאנו באות ו'), דמה יועיל מה שיערה מכלי ראשון בערב שבת כדי שיתבשל אז כדי קליפה, והא כל זמן שיוצא צבע מעלי התה יש בו משום בישול אף אם כבר נתבשל, וכמו שמצינו בגמ' (דף יח) לענין צמר ליורה [סממנים].

עכ"פ רואים מזה, שהמשנ"ב לא החמיר לגמרי כדעה זו, אלא ציין שיש מקום להרוויח חומרא זו.

[הגאון הרב פסח אליהו פאלק שליט"א במכתבו כותב בזה"ל: "ולדעת המשנ"ב שאין לשים עלי תה גם בכלי שלישי, עיי' דבריו בסקל"ט, קפה זה הוא אותו דבר ממש ואין ליתנו לכלי שלישי. ולענ"ד אין להורות לרבים הוראה שהיא כנגד המשנה ברורה, כאשר יודעים שיהודים אלו לא היו רוצים לנהוג נגד דעת המשנ"ב.

ובמחכ"ת אין הכרח שהמשנ"ב מחמיר לגמרי כדעה זו, ורק ציין שיש מקום להרוויח חומרא זו, וכ"כ בשו"ת "מגדנות אליהו" (ח"ב סימן צ').]

(ח) 'קפה' ראוי לאכילה בפני עצמו – ואינו דומה לסממנים:

בתשובת "חתם סופר" (שם) מחדש, דהא דבסממנים אמרינן דכל שמפליט עוד צבע לא נגמר בישולם, היינו דוקא בסממנים שבעיקרם אינם נאכלים, ועיקר השימוש בהם הוא להפליט צבעם, דריכוך הסממנים עצמם לא מעלה ולא מוריד, דעיקרם אינם אוכלים. ומאחר דבישולם הוא "פליטת הצבע", כל שיש עדיין צבע להפליט הוא כלא נגמר בישולם.

אבל מאכל כמו בשר שנתבשל כל צרכו, מותר לשרותו במים רותחים שאינם על האש מטעם דאין בישול אחר בישול, הגם דעושה כן כדי שהמים יקבלו הטעם שיפליט הבשר לתוך המים, דמאחר והבשר ראוי לאכילה בפני עצמו, הרי הוא נחשב בגמר ריכוכו כמבושל כל צרכו וחל עליו ההיתר דאין בישול אחר בישול. [וראיתו היא מתרגולתא דר' אבא (שבת דף קמ"ב), דאין ספק שכששפכו עליה רותחין, אותן רותחין נעשו רוטב ומרק של בשר וכו', וגדולה מזה, מלח שנתבשל במים, יש מתירים לתתו לתוך התבשיל בשבת, משום אין בישול אחר בישול, והרי בודאי יזיב טעמא להתבשיל, מ"מ כיון שכבר נתבשל כל צרכו לאכול כך בטבולי יבש פת וצנן וכדו', שוב לית ביה משום בישול (והחת"ס חולק על הגנת ורדים שכתב ג"כ שיש בקפה' משום בישול אע"פ שכבר נתבשל, מאחר דמוציא טעמו לתוך המים, ודינו כמו סממנים)].

ומעיד שם ה"חתם סופר" בשם תשובת "גנת ורדים" שפולי קפה ראויים לאכילה אחר בישולם. ולכן הורה ה"חתם סופר" דאם כבר בישלו הפולים וריכזו אותם כדבעי, מותר לערות עליהם עוד חמין בשבת לעשות כוס קפה, דעל פליטת הטעם לתוך המים לא נתפס שם בישול, דפולי הקפה כבר נתבשלו ונאכלים, ואין בישול אחר בישול.

אבל הגאון ר' פסח אליהו פאלק שליט"א במכתבו ובקוטרס "קול התורה" (קובץ פב) חולק על זה, וס"ל שיתכן ומסתמא כן היה המציאות בזמנו של החת"ס, וכן הבין מדברי הגנת ורדים, שפולי קפה היו נאכלים ע"י כו"ע במדינתם וגם במדינות אחרות היו אוכלים אותם אם היו מביאים אותם, ורק מחמת שיש פולים ואגוזים אחרים טובים וטעימים מהם, לא היו הפולים מצויים לקנות בהגליל של החת"ס, ולכן סובר החת"ס דה'קפה' נעשה ע"י האפיה למאכל עבור כל אחד. אבל כהיום שרובא דרובא דעלמא א"א להם לאכול פולי קפה בהיותו מר מאוד, ורק אולי אחוז אחד אוכלים אותו, נמצא שאצל רובא דעלמא אין הפולים מתוקנים ע"י האפיה, ובודאי לא נגמר תיקונם באפייתם, דאינם נאכלים כך, ופשוט דלא שייך לומר אין בישול אחר בישול, ואסור.

ברם הרה"ג ר' שלמה דוד קליין שליט"א - דומ"ץ קהל מחזיקי הדת לונדון, הראה לי בשו"ת מהר"י אסאד (סימן לד) שכתב, דאין דרך בני אדם לאכול קפה קלוי שאינו מבושל. ומהר"י אסאד היה בדורו של החת"ס, ומעיד, שאין דרך בני אדם לאכול קפה קלוי. למדין אנו מזה, שגם בדורו של החת"ס לא היה "דרך בני אדם" לאוכלו, היות ו"ראוי" לאכול, ובכל זאת דעתו הקדושה של החת"ס להתירו שאין דינו כסממנים, ואם כן הוא הדין בזמנו בנידון דידן, לדעת החת"ס אין דינו כסממנים, ויהא מותר לדעתו בכלי שלישי.

וראה בשו"ת "חשב האפוד" (חלק א' סימן עג"ה ואחר וכו') שגם כן הבין מלשון החתם סופר דלענין אין בישול אחר בישול לא בעינן שיהיה עומד לאכילה, וסגי שיהיה ראוי לאכילה, דכיון שהוא ראוי לאכילה שוב אינו דומה לסממנים.

(ט) היוצא לנו מזה:

היוצא לנו מכל זה:

בכלי ראשון פשוט דאסור לתת ה'קפה', משום איסור בישול בשבת. והוא הדין בכלי שני, דקפה נחשב כ'כלי הבישול' ומתבשל גם בכלי שני.

אם מותר לתת בכלי שלישי: נחלקו בזה הפוסקים, ה"ערוך השלחן" הגרש"ז אויערבך זצ"ל והגאון ר' פסח אליהו פאלק שליט"א אוסרים, שעיינו ראות בחוש שהיא קלה להתבשל ופולטת את טעמה אף בכלי שלישי. ודעת הגאון ר' משה פיינשטיין זצ"ל להקל לתת עלי תה בכלי שלישי, דלא מצינו שיש דברים המתבשלים בכלי שלישי.

ולפי האוסרים לתת קלי הבישול בכלי שלישי, כתבו הפוסקים, כיון ש'קפה' דומה לסממנים שצריכין בישול לעולם, אבל דעת החת"ס להקל, מאחר שקפה ראוי לאכילה בפני עצמו אינו דומה לסממנים.

(י) סתירת דעת המתירים לגמרי משום ביטול:

יש שציידו להתיר מצד ביטול, שגרעיני הקפה הטחון בטלים בקפה הנמס.

אבל האמת הוא דאף מיעוט הקפה שלא נתבשל המעורב ברוב קפה שנתבשל, יש בו משום בישול ואין זה שייך לדין ביטול ברוב, כיון שבהלכות בישול, כל זמן שאפילו מיעוטא דמיעוטא לא התבשל יש בו בישול גמור מדאורייתא.

ובטעם הדבר שאין דין ביטול ברוב במלאכת בישול, מביא "בקובץ היכלא" (קובץ ז' מדור היכל הדעת עמוד קנו הערה א), דענין ביטול ברוב הוא כשיש תערובת שיש בה שני דינים המתנגדים זה לזה, הרוב מותר והמיעוט אסור, ובה אמרה תורה שהמיעוט מקבל את דיני הרוב, אבל לענין בישול בשבת אין לנו דבר המותר בבישול, דהכל אסור, אלא שרוב התערובת כבר נתבשלה ולא שייך לבשלה, וכל כהאי גוונא אין דיני היתר לרוב התערובת דנימא שהמיעוט יקבל את דין הרוב ויוסר ממנו האיסור, ולכן אסור לעשות מעשה בישול בכל התערובת משום שמבשל את החלק שאינו מבושל. ועיי"ש שמביא ראיות לזה ואכמל"ה.

זאת ועוד, דבאמת שלא שייך בזה דיני ביטול גם מחמת שכמות הקפה שאינו מבושל היא 3% מכלל התערובת ואין שישים נגדו.

ובקובץ "קול התורה" (שם אות יד) מביא עוד טעמים:

א- דחלוקים הם בטעמים, וזהו גופא הסיבה שמעריבים פולי הקפה לתוך הקפה נמס להוסיף בו טעם שאין בהקפה נמס, ונמצא שהוא ניכר בטעמו.

ב- שפירורי פולי הקפה ניכרים ממש ואפשר בקל לבררם מהקפה נמס, דאפילו אם יערה מים צוננים על הקפה הזה ויסבבוהו עם כפית, כל הקפה נמס יתהפך לנוזל ולא ירד ממנו למטה ולא כלום, משא"כ פירורי פולי הקפה ירדו לתחתית הכוס. וכן אם יערה עליהם רותחים, הקפה נמס ימס בתוך המים, והפירורים ישארו למטה, כמו בקפה טורקי שכל הפירורין יורדים למטה ואינם נימוחים.

(יא) הלכה למעשה:

דעת הרבה פוסקים להחמיר לא לעשותו אפילו בכלי שלישי, והעצה הנכונה היא לשפוך רותחים מערב שבת על גבי הקפה החדש, ושוב יהא מותר להשתמש עם עסענ"ס זה בשבת. [דבערב שבת עירה עליו עירוי מכלי ראשון ועכשיו בשבת נותנו בכלי שני, או אם חושש לצביעה באכלין עושה עליו עירוי מכלי שני].

וכן ראוי לנהוג, בפרט שישנם עוד סוגי קפה אחרים, והמיקל לעשותו בכלי שלישי יש לו על מי לסמוך [על הגה"ק החת"ס, שקפה אינו דומה לסממנים הצריכין בישול לעולם, בצירוף דעת ה"אגרות משה" שמיקל בכלי שלישי לגמרי].